

MARGARET
ATVUD

SVEDOČANSTVA

Prevela
Aleksandra Čabraja

■ Laguna ■

Naslov originala

Margaret Atwood
THE TESTAMENTS

Copyright © 2019 by O.W. Toad, Ltd.
Translation copyright © 2020 za srpsko izdanje, LAGUNA

**Canada Council
for the Arts**

**Conseil des Arts
du Canada**

We acknowledge the support of the Canada Council for the Arts for this translation.

Prevod ove knjige pomogao je Kanadski savet za umetnost.

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

„Pretpostavlja se da svaka žena mora imati istovetne motive, u suprotnom je čudovište.“

Džordž Eliot, *Danijel Deronda*

„Kad pogledamo jedni druge u oči, niko od nas ne gleda samo u lice koje mrzi – ne, gledamo u ogledalo... Zar zaista ne prepoznajete sebe u nama...?“

Viši jurišni vođa Lis starom boljševiku Mostovskoju,
Vasilij Grosman, *Život i sudbina*

„Sloboda je težak teret, veliko i neobično breme za duh... To nije poklon koji se daje već naš izbor, a taj izbor ume da bude tegoban.“

Ursula Legvin, *Grobnice Atuana*

SADRŽAJ

I <i>Spomenik</i>		9
II DRAGOCENI CVET		15
III <i>Himna</i>		39
IV LOVIŠTE ODEĆE		49
V <i>Kombi</i>		75
VI MRTVIH ŠEST		89
VII <i>Stadion</i>		131
VIII KARNARVON		143
IX <i>Zahvalište</i>		159
X PROLEĆNO ZELENA		179
XI <i>Jutena halja</i>		195
XII KARPIC		213
XIII <i>Baštenske makaze</i>		239

XIV ARDUA HOL		253
XV <i>Lisica i mačka</i>		287
XVI BISERNE DEVOJKE		295
XVII <i>Savršeni zubi</i>		317
XVIII ČITAONICA		327
XIX <i>Radna soba</i>		355
XX POREKLO		363
XXI <i>Brzo i gusto</i>		391
XXII UDARAC U SRCE		401
XXIII <i>Zid</i>		421
XXIV <i>NELI DŽEJ BENKS</i>		427
XXV <i>Buđenje</i>		439
XXVI ISKRCAVANJE		449
XXVII <i>Oproštaj</i>		457
<i>Trinaesti simpozijum</i>		461
<i>Izjave zahvalnosti</i>		475
O autorki		479

I

Spomenik

Holograf Ardua hola

1

Samo se mrtvima dižu spomenici, ali ja sam svoj dobila dok sam živa. Već sam okamenjena.

Ovaj spomenik je mali znak zahvalnosti za moje brojne zasluge, kako je pisalo u govoru koji je pročitala Tetka Vidala. Taj zadatak su joj dodelili naši nadređeni i nije bio nimalo zahvalan. Zahvalila sam joj s onoliko skromnosti koliko sam uspela da pokažem, a zatim povukla konopac što je spustio tkaninu koja me je pokrivala; tkanina je odlepršala na zemlju, a ja sam ostala da stojim. Ovde u Ardua holu nema bučnog odobravanja, ali se čulo neupadljivo pljeskanje, a ja sam pognula glavu.

Kao što često biva sa statuama, i moja je veća od prirodne veličine i prikazuje me kao mlađu, vitkiju i u boljem izdanju nego što sam već odavno u prirodi. Stojim uspravno, zabačenih ramena, usana izvijenih u čvrst ali dobroćudan osmeh. Oči su mi uperene ka nekoj tački u svemiru koja bi trebalo da predstavlja moj idealizam, moju nepokolebljivu predanost dužnosti, moju odlučnost da idem dalje uprkos svim preprekama. Mada ništa na samom nebu ne može biti

vidljivo mom spomeniku, postavljenom ovde, u sumornom čestaru stabala i grmlja pored staze što vodi ka Ardua holu. Mi Tetke ne smemo biti nadobudne, čak ni u kamenu.

Za levu ruku me drži devojčica od sedam-osam godina i gleda me očima punim poverenja. Desna ruka mi je položena na glavu žene što čuču pored mene sa velom na kosi, pogleda uperenog naviše, sa izrazom koji bi se mogao protumačiti kao plašljivost ili zahvalnost – jedna od naših Sluškinja – a iza mene je jedna od naših Bisernih Devojaka, spremna da krene u svoj misionarski posao. Sa pojasa mi visi električni štap. To oružje me podseća na moje manjkavosti: da sam bila uspešnija, takva sprava mi ne bi trebala. Moj ubedljivi ton bio bi dovoljan.

Kao skulpturalna grupa rad nije naročito uspešan: suviše je zbijen. Više bih volela da je moj lik naglašeniji. Ali barem izgledam trezveno. Lako je moglo biti i drugačije, jer je postarija skulptorka – istinska vernica, koja je od tada preminula – imala običaj da svoje modele predstavlja s izbuljenim očima, kao znak strasne pobožnosti. Njena bista Tetke Helene izgleda izbečena, Tetka Vidala kao da ima Bazedovljevu bolest, a Tetka Elizabet izgleda kao da će se rasprsnuti.

Na svečanom otkrivanju statue umetnica je bila nervozna. Da li je njena predstava mog lika dovoljno laskava? Da li mi se dopada? Hoće li se *videti* da mi se dopada? Poigravala sam se idejom da se namrštim kada pokrivač spadne, ali sam se predomislila. Nisam toliko bezdušna. „Vrlo verno“, kazala sam.

To je bilo pre devet godina. Od tada je moja statua oronula: ukrasili su je golubovi, u vlažnim pregibima nikla je mahovina. Vernice su počele da ostavljaju ponude podno mojih nogu: jaja za plodnost, pomorandže koje nagoveštavaju

zaobljenost trudnoće, kroasane kao asocijaciju na mesec. Ne obraćam pažnju na peciva – obično pokisnu – ali uzimam pomorandže. Pomorandže su tako osvežavajuće.

Ove reči zapisujem u svom privatnom svetilištu u biblioteci Ardua hola – jednoj od malobrojnih biblioteka što su preostale posle revnosnog spaljivanja knjiga širom naše zemlje. Otisci prljavih prstiju umrljanih krvlju moraju se očistiti da bi se stvorio prostor za moralno čisto pokolenje koje će se sigurno pojaviti. Tako glasi teorija.

Međutim, među tim krvavim otiscima prstiju jesu i oni koje smo sami ostavili, a oni se ne mogu tako lako izbrisati. Tokom godina mnogo sam toga pokopala i ostavila u prošlosti; sad sam sklona da to opet iskopavam – makar i samo radi tvoje obaveštenosti, moj neznani čitaocu. Ako čitaš ovaj rukopis, to znači da je on barem preživeo. Mada možda samo maštam, možda nikada neću imati čitaoca. Možda samo govorim zidu, u svakom smislu.

Dosta je pisanja za danas. Boli me ruka, bole me leđa, a čeka me i večernja šolja toplog mleka. Ovaj spis ću sakriti na tajno mesto, izvan domašaja bezbednosnih kamera – znam gde su, jer sam ih sama postavljala. Uprkos takvim predostrožnostima, svesna sam opasnosti kojoj se izlažem: pisanje može biti opasno. Kakve me sve izdaje i odbacivanja možda čekaju? U Ardua holu ima onih koji bi se rado dočepali ovih stranica.

Čekajte, savetujem ih nemo: biće još gore.

II

DRAGOCENI CVET

Transkript izjave svedoka 369 A

2

Tražili ste da ispričam kako je izgledalo moje odrastanje u Galadu. Kažete da će vam to pomoći, a ja želim da budem od pomoći. Pretpostavljam da zamišljate same strahote, ali zapravo su mnoga deca bila voljena i pažena, u Galadu kao i drugde, a mnogi odrasli bili su ljubazni premda ne i nepogrešivi, u Galadu, kao i drugde.

Nadam se da ćete isto tako imati u vidu da svi gajimo istu nostalgiju za svakom dobrotom koju smo kao deca upoznali, ma koliko bizarni uslovi tog detinjstva mogli izgledati drugima. Slažem se s vama da bi Galad trebalo da ode u zaborav – suviše je u njemu lažnog i pogrešnog i suviše toga što je svakako suprotno Božjim namerama – ali morate mi ostaviti bar malo prostora da žalim za onim dobrim što će biti izgubljeno.

U našoj školi ružičasta boja je bila namenjena za proleće i leto, boja šljive za jesen i zimu, bela za posebne dane: nedelje i praznike. Pokrivene ruke, pokrivena kosa, suknje do kolena

do pete godine i ne više od dva pedlja iznad članka posle toga, jer se znalo da su nagoni muškaraca jezivi i te nagone je trebalo obuzdati. Oči muškaraca koje su vazda lutale tuda-svuda, kao oči tigrova, te prodorne oči trebalo je zakloniti od naših zavodljivih i zaista zaslepljujućih moći – od naših izvajanih ili mršavih ili debelih nogu, od naših tananih ili čvornovatih ili kobasičastih ruku, od naše kože, sveže kao breskva ili podbule, od naših zavojitih vitica sjajne kose ili naših tršavih, neposlušnih pramenova ili naših pletenica sličnih žitu, nebitno. Kakve god bile naše crte i oblici, predstavljale smo privlačnost i izazov čak i protiv svoje volje, bile smo nedužni i nevini uzrok toga da sama naša priroda opija muškarce požudom, tako da bi posrtali, padali i prevrtali se preko ivice – Ivice čega?, pitale smo se. Je li to kao nekakva litica? – i padali u plamen, poput grudvi gorućeg sumpora koje baca gnevna ruka Božja. Bile smo čuvari neprocenjivog blaga koje je, neviđeno, postojalo u nama; bile smo dragoceni cvetovi koje je trebalo čuvati u staklenim kućama, inače bismo bile raščerupane a naše latice otkinute i naše blago pokradeno, pokidali bi nas i izgazili razulareni muškarci koji su mogli vrebati iza svakog ugla, tamo negde u širokom, opasnom, grešnom svetu.

To su bile priče koje nam je pričala slinava Tetka Vidala u školi dok smo sitnim vezom vezle maramice i stoličice za noge i uokvirene slike: cvetovi u vazi i voće u zdeli behu omiljeni motivi. Ali Tetka Este, učiteljica koju smo najviše voleli, govorila je da Tetka Vidala preteruje i da nema svrhe prestravljanja nas, jer bi se podsticanje takvog gnušanja moglo negativno odraziti na našu potonju sreću u bračnom životu.

„Nisu svi muškarci takvi, devojke“, tešila nas je ona. „Oni bolji imaju jači karakter. Neki su pristojni i uzdržani. A kad se udate sve će vam to izgledati sasvim drugačije, nimalo

strašno. “ Mada ona nije znala ništa o tome, jer se Tetke nisu udavale, to im nije bilo dozvoljeno. Zato su im bili dostupni pisanje i knjige.

„Kad dođe vreme, mi i vaši očevi i majke mudro ćemo vam izabrati muževe“, govorila je Tetka Este. „Zato ne treba da se plašite. Samo lepo učite i verujte da će stariji uraditi ono što je za vas najbolje, i da će se sve odvijati baš kako treba. Moliću se da bude tako.“

Međutim, uprkos jamicama i prijateljskom osmehu Tetke Este, preovlađivala je verzija Tetke Vidale. Pojavljivala mi se u noćnim morama: razbijanje kuće od stakla a zatim čupanje, kidanje i gaženje kopitima, sa mojim ružičastim, belim i tragovima boje šljive koji ostaju razbacani po zemlji. Strepela sam od odrastanja – od toga da stasam za udaju. Nisam imala poverenja u mudar izbor Tetaka: strahovala sam da će me na kraju udati za nekog razularenog jarca.

Haljine, ružičaste, bele i boje šljive, bile su pravilo za posebne devojke poput nas. Obične devojke iz Ekonoporodica nosile su stalno istu odeću – ružne raznobojne pruge i sive ogrtače, poput odeće njihovih majki. Nisu se čak ni učile sitnom vezu ni kukičanju, samo običnom šivenju, pravljenju cvetova od hartije i sličnim grubim ručnim radovima. One nisu bile odabrane da budu udate za najbolje muškarce – za Sinove Jakovljeve i druge Zapovednike ili njihove sinove – ne kao mi; mada su možda mogle biti odabrane kada odrastu, ako bi bile dovoljno lepe.

O tome niko nije govorio. Nije se trebalo doterivati ni hvaliti lepotom, to bi bilo neskromno, niti pak primećivati lepotu drugih. Mada smo bile devojčice, znale smo istinu: da je bolje biti lepa nego ružna. Čak su i Tetke poklanjale

više pažnje lepima. Ali ako ste bile predodređene i odabrane, lepota nije bila tako važna.

Ja nisam bila razroka kao Halda ni večno natuštena kao Šunamit, i nisam imala jedva vidljive obrve kao Beka, ali sam ipak bila nesavršena. Imala sam podbulo lice, poput kolačića koje mi je moja omiljena Marta, Zila, pravila u posebnim prilikama, sa očima od groždica i zubima od semenki bundeve. Ali mada nisam bila naročito lepa, bila sam i te kako odabrana. Dvostruko odabrana. Ne samo da sam predodređena da se udam za Zapovednika već me je pre svega odabrala Tabita, moja majka.

Tako mi je Tabita govorila: „Krenula sam u šetnju po šumi“, pričala je, „i stigla sam do začaranog zamka u kojem je bilo zaključano mnogo devojčica, nijedna nije imala majku, i sve su ih bile začarale zle veštice. Ja sam svojim čarobnim prstenom otključala zamak, ali sam mogla da spasem samo jednu devojčicu. I tako sam ih sve pažljivo zagledala i od svih njih odabrala tebe!“

„Šta je bilo sa ostalima?“, pitala bih je. „Sa ostalim devojčicama?“

„Spasle su ih različite majke“, odgovarala je ona.

„Jesu li i one imale čarobno prstenje?“

„Naravno, dušo. Da bi bila majka, moraš imati čarobni prsten.“

„Gde je taj čarobni prsten?“, pitala sam. „Gde je sad?“

„Ovde, na mom prstu“, govorila je ona, pokazujući mi domali prst leve ruke. Prst srca, govorila je. „Ali moj prsten je mogao da ispuni samo jednu želju, a ja sam je potrošila na tebe. I tako je to sada samo običan, svakodnevni majčinski prsten.“

Tada bi mi dozvolila da probam prsten, koji je bio zlatan, sa tri dijamanta: jednim velikim u sredini i po jednim

manjim sa obe strane. Nije mi izgledao kao da je nekada bio čaroban.

„Jesi li me podigla i ponela u naručju?“, pitala bih je tada. „Iz šume?“ Znala sam tu priču napamet, ali sam uvek volela iznova da je čujem.

„Ne, dušo moja, već si bila prevelika za to. Da sam te nosila zakašljala bih se, a onda bi nas veštice čule.“ Shvatala sam da je to istina: ona je zaista često kašljala. „I tako sam te uzela za ruku, i iskrale smo se iz zamka tako da nas veštice ne čuju. Govorile smo: *Psst, psst*“ – tada bi ona stavila prst na usne, a ja bih takođe digla prst i oduševljeno ponovila *Psst, psst* – „a onda smo morale što brže da trčimo kroz šumu, da pobegnemo od zlih veštica, jer nas je jedna od njih videla kako izlazimo. Trčale smo i sakrile se u šuplje stablo. Bile smo u strahovitoj opasnosti!“

Maglovito sam se sećala kako trčim kroz šumu dok me neko drži za ruku. Jesam li se krila u šupljem stablu? Činilo mi se da sam se zaista negde krila. Stoga je i to možda bila istina.

„I šta je onda bilo?“, pitala sam.

„Onda sam te dovela u ovaj divni dom. Zar ovde nisi srećna? Ovde te svi obožavamo! Zar nismo obe imale sreće što sam odabrala baš tebe?“

Privila bih se uz nju, a ona bi me obgrlila rukom i naslonila bih glavu na njeno mršavo telo, osećajući kako joj štrče rebra. Priljubila bih uho na njene grudi i čula kako u njima kuca srce – sve brže i brže, činilo mi se, dok je čekala da nešto kažem. Znala sam da moj odgovor ima moć: mogla bih da je navedem da se nasmeši, ili ne.

Šta sam drugo mogla da odgovorim, sem da i da? Da, srećna sam. Da, imala sam sreće. To je u svakom slučaju bila istina.

Koliko sam u to vreme imala godina? Možda šest ili sedam. Teško mi je da to odredim, jer iz tog doba nemam jasnih sećanja.

Mnogo sam volela Tabitu. Iako je bila tako mršava bila je lepa, i provodila je sate igrajući se sa mnom. Imale smo kućicu za lutke istu kao naša kuća, sa dnevnom sobom i trpezarijom i velikom kuhinjom za Marte, i očevom radnom sobom sa pisaćim stolom i policama za knjige. Sve male tobožnje knjige na policama bile su prazne. Pitala sam zbog čega u njima ništa ne piše – imala sam neodređen osećaj da na tim stranicama treba nečega da bude – ali mi je majka govorila da su knjige ukrasi, kao vaze i cveće.

Koliko je samo laži morala da izgovara zbog mene! Zbog moje bezbednosti! Ali bila je sposobna za to. Bila je veoma maštovita.

Na drugom spratu kućice za lutke imale smo lepu, veliku spavaću sobu sa zavesama i tapetama i slikama – lepim slikama, sa voćem i cvećem – kao i manje spavaće sobe na trećem spratu i ukupno pet kupatila, mada je jedno zapravo

bilo „toalet za puderisanje“* – Zašto se tako zvalo? Šta je „puderisanje“? – i podrum sa namirnicama.

Imale smo sve lutke potrebne za kućicu za lutke: mamu lutku u plavoj haljini Supruge Zapovednika, malu devojčicu sa tri haljine – ružičastom, belom i haljinom boje šljive, baš kao moje – tri lutke Marte u mutnozelenoj odeći sa keceljama, Čuvara Vere sa kapom da vozi auto i kosi travu, dva Anđela koji stoje na kapiji sa svojim minijaturnim plastičnim puškama, da niko ne bi mogao da uđe u kuću i da nas povredi, i lutku tate u besprekornoj uniformi Zapovednika. On nikad nije mnogo govorio, ali je često koračao unaokolo i sedeo u čelu stola, a Marte su mu donosile razne stvari na poslužavnicima, nakon čega bi on otišao u svoju radnu sobu i zatvorio vrata.

Po tome je lutka Zapovednika ličila na mog oca, Zapovednika Kajla, koji mi se smešio i pitao me jesam li bila dobra, a onda nestao. Razlika je bila u tome što sam mogla da vidim šta lutka Zapovednik radi u svojoj radnoj sobi, sedeo je za stolom sa svojim Kompjufonom i štosovima papira, ali u stvarnom životu nisam mogla da znam šta se tamo dešava: ulazak u očevu radnu sobu bio je zabranjen.

Govorili su da je ono što moj otac tamo radi veoma važno – behu to važne stvari koje su radili muškarci, suviše važne da bi se žene u njih petljale jer one imaju manje mozgove, nesposobne za velike misli, kako je govorila Tetka Vidala, koja nas je učila Veri. To bi bilo kao da pokušavate da naučite mačku da hekla, govorila je Tetka Este, koja nas je podučavala Veštinama, a onda bismo se smejele, jer, kako je to smešno! Mačke čak nemaju ni prste!

* Engl.: *Powder room*. *Powder* – puder, uobičajeni naziv za toalet za goste ili javni toalet, nastao od izraza koji su dame koristile odlazeći u toalet, kako se govorilo, „da napuderišu nos“. (Prim. prev.)

Dakle, muškarci su u svojim glavama imali nešto nalik na prste, neku vrstu prstiju koju devojčice nisu imale. A to sve objašnjava, govorila je Tetka Vidala, i nećemo više pričati o tome. Usta su joj se zatvorila, zarobivši ostale reči koje su mogle biti izgovorene. Zнала sam da sigurno ima još reči, jer čak ni poređenje s mačkama nije izgledalo prikladno. Mačke ne žele da heklaju. A mi i nismo mačke.

Ono što je zabranjeno podložno je maštanju. Zato je Eva pojela Jabuku Poznanja, kazala je Tetka Vidala: suviše maštanja. Zato je bolje ne znati neke stvari. Inače bi vam se latice osule.

U kompletu lutaka zajedno s kućicom bila je i lutka Sluškinje, sa crvenom haljinom i trudničkim stomakom i belom kapom koja joj je sakrivala lice, ali je moja majka rekla da nam u našoj kući ne treba Sluškinja jer već imamo mene, a ljudi ne bi trebalo da budu pohlepni i da žele više od jedne devojčice. I tako smo umotali Sluškinju u hartiju a Tabita je kazala da mogu da je poklonim nekoj devojčici koja nema tako lepu kućicu za lutke i kojoj možda treba lutka Sluškinje.

Bilo mi je drago što smo spremili Sluškinju u kutiju, jer sam zazirala od pravih Sluškinja. Prolazile smo pored njih kad smo izlazile iz škole u šetnju, idući u dugom redu po dve sa po jednom Tetkom na svakom kraju reda. Tada smo odlazile u crkve ili u parkove, gde smo se igrale ili posmatrale patke u jezercu. Kasnije će nam dopuštati da u belim haljinama i sa velovima odlazimo na Spasenja i Molitvagancije da gledamo venčanja i vešanja, ali tada još nismo bile dovoljno odrasle za to, govorila je Tetka Este.

U jednom parku bilo je i ljuljaški, ali zbog naših sukanja koje bi se mogle zalepršati na vetru, te bi neko mogao zaviriti

ispod njih, nije nam bila dopuštena sloboda da se ljuljamo. Takvu slobodu su imali samo dečaci; samo su oni mogli da uzleću i da poniru; samo su oni mogli da lete kroz vazduh.

Nikada se nisam ljuljala na ljuljašci. To mi je još uvek neostvorena želja.

Dok smo išle ulicom, Sluškinje su prolazile u parovima sa svojim korpama za kupovinu. Nisu nas gledale, ili bar ne često i ne pravo u nas, a nama nisu dozvoljavali da gledamo u njih, jer je to nepristojno, govorila je Tetka Este, baš kao što je nepristojno buljiti u invalide i sve ostale koji su drugačiji. Takođe, nije nam bilo dopušteno ni da se raspitujemo o Sluškinjama.

„Saznaćete sve to u vezi sa njima kad budete starije“, govorila je Tetka Vidala. *Sve to*: Sluškinje su bile deo *svega toga*. Dakle, nečeg lošeg; nečeg štetnog ili nečeg oštećenog, što bi moglo biti isto. Jesu li Sluškinje nekad bile kao mi, bele, ružičaste i boje šljive? Jesu li bile bezbrižne, jesu li dopuštale da im ispod odeće proviri neki privlačan deo tela?

Sad se na njima više nije videlo bogzna šta. Nisu im se videla čak ni lica, zbog tih njihovih belih kapa. Sve su izgledale isto.

U kućici za lutke imali smo čak i lutku Tetku, mada ona zapravo nije spadala u kućicu, već u školu, ili u Ardua hol, gde se pričalo da Tetke žive. Kad sam se sama igrala sa kućicom za lutke, zaključavala sam lutku Tetke u podrum, što nije bilo lepo od mene. Ona je tada udarala pesnicama po vratima, vrišteći: „Pusti me napolje“, ali lutkica devojčice i lutka Marta koja joj je pomagala nisu obraćale pažnju na to, a ponekad su se čak i smejale.

Nisam baš zadovoljna sobom kad se setim te okrutnosti, mada je to bila samo okrutnost prema lutki. Reč je o

osvetoljubivoj strani moje prirode, za koju sa žaljenjem moram da kažem da nisam u potpunosti uspela da je obuzdam. Međutim, u ovakvom iskazu, bolje je otkriti svoje mane, kao i sve svoje postupke. Inače niko neće razumeti zbog čega ste doneli određene odluke.

Tabita me je naučila da budem iskrena prema sebi, što deluje pomalo ironično s obzirom na sve laži koje mi je ispričala. Pošteno govoreći, ona je prema sebi verovatno bila iskrena. Pokušavala je – verujem – da bude što je moguće bolji čovek, u takvim okolnostima.

Svake večeri, pošto bi mi ispričala priču, ušuškala bi me u krevet sa mojom omiljenom plišanom igračkom, a to je bio kit – jer je Bog stvorio kitove da bi se igrali u moru, pa je bilo u redu igrati se sa kitom – a onda bismo se pomolile.

Ta molitva se izgovarala u vidu pesme, koju smo pevale zajedno.

*Dok se spremam za postelju svoju,
Gospoda molim da čuva dušu moju;
Ako preminem u snu,
Gospod neka uzme nju.*

*Četiri anđela mi kraj kreveta stoje,
Pored uzglavlja i nogu po dvoje;
Jedan da se moli, drugi da me čuva,
I da dušu moju odnesu dva.*

Tabita je imala divan glas, poput srebrne flaute. Povremeno, noću, dok tonem u san, gotovo da ga opet čujem.

U toj pesmi mi je ponešto smetalo. Pre svega, anđeli. Znala sam da bi to trebalo da budu anđeli u belim haljama i sa krilima, ali ih nisam tako zamišljala. Zamišljala sam ih kao naše Anđele: muškarce u crnim uniformama sa krilima od tkanine našivenim na odeću, i puškama. Nije mi se sviđala misao o četiri Anđela sa puškama koji mi stoje oko kreveta dok spavam, jer su na kraju krajeva oni ipak bili muškarci, pa šta bi bilo ako bi mi neki deo tela provirio ispod pokrivača? Na primer, stopalo. Zar im to ne bi raspalilo nagone? Svako da bi. I zato me pomisao na četiri Anđela nije umirivala.

Takođe, spominjanje umiranja u snu u molitvi nije delovalo ohrabrujuće. Nisam očekivala da umrem u snu, ali šta ako se to ipak desi? I kakva je ta moja duša – ta stvar koju bi anđeli odneli? Tabita je govorila da je to duhovni deo nas koji ne umire kada umire telo, što je trebalo da nas raduje.

Ali kako ta moja duša izgleda? Zamišljala sam je baš kao sebe, samo mnogo manju: malu kao majušnu lutku-devojčicu u kućici za lutke. Ona se nalazila unutar mene, te je možda i ona predstavljala to neprocenjivo blago za koje nam je Tetka Vidala govorila da treba tako brižljivo da čuvamo. Možete izgubiti dušu, govorila je Tetka Vidala, duvajući nos, a u tom slučaju bi ona pala preko ivice i beskrajno tonula sve niže i niže i pala u plamen, baš kao oni muškarci pohotni kao jarčevi. To sam po svaku cenu želela da izbegnem.

Na početku sledećeg razdoblja koje ću opisati verovatno mi je bilo oko osam godina, ili možda devet. Sećam se tih događaja, ali ne sasvim tačno i svojih godina. Nije lako upamtiti datume, pogotovo s obzirom na to da nismo imali kalendare. Ali nastaviću priču o tome kako najbolje znam i umem.

U to vreme sam se zvala Agnes Džemima. Agnes znači „jagnje“, govorila je moja majka Tabita. Recitovala mi je pesmu:

*Ko, jagnje, stvori tebe?
Da l' znaš ko stvori tebe?**

Bilo je još stihova, ali sam ih zaboravila.

Što se tiče Džemime, to ime je poteklo iz biblijske priče. Jemima je bila vrlo posebna devojčica, jer je njenom ocu Jovu Bog poslao zlu kob da ga iskuša, a najgore od svega bilo je to što su sva Jovova deca pobijena. Svi njegovi sinovi, sve kćeri: pobijeni! Zadrhtala bih svaki put na pomen te reči.

* Stihovi iz pesme „Jagnje“ („The Lamb“) Vilijama Blejka dati su u prevodu dr Ranke Kuić. (Prim. prev.)

To je sigurno bilo grozno, kako se Jov morao osećati kad je čuo te vesti.

Međutim, Jov je pretrpeo iskušenje i Bog mu je podario drugu decu – nekoliko sinova i tri kćeri – te je opet bio srećan. A jedna od tih kćeri je bila i Jemima. „Bog ju je dao Jovu, baš kao što je Bog tebe dao meni“, govorila je moja majka.

„Jesi li ti imala zlu kob Pre nego što si odabrala mene?“

„Da, jesam“, odgovorila je ona smešeći se.

„Jesi li istrpela iskušenje?“

„Sigurno jesam“, rekla je moja majka. „Inače ne bih mogla da odaberem divnu kćerku kao što si ti.“

Sviđala mi se ta priča. Tek sam kasnije malo dublje razmislila o njoj: kako je Jov mogao da dopusti Bogu da mu tutne još nekoliko dece i očekuje od njega da se pravi da ona koja su umrla više nisu važna?

Kad nisam bila u školi ili sa majkom – a sa majkom sam bila sve manje, jer je ona provodila sve više vremena ležeći na spratu u svom krevetu, kako su Marte govorile, „odmarajući“ se – rado sam boravila u kuhinji i gledala kako Marte prave hleb, kolače i pite i torte i supe i variva. Sve Marte su nosile ime Marta jer su to i bile, i sve su nosile istu odeću, ali je svaka imala i svoje lično ime. Naše su bile Vera, Roza i Zila; imali smo tri Marte, jer je moj otac bio tako važna ličnost. Zila mi je bila omiljena jer je govorila veoma blago, dok je Vera imala oštar glas a Roza se stalno mrštila. Mada za to nije bila kriva, jer je jednostavno tako izgledala. Bila je starija od ostale dve.

„Mogu li da vam pomognem?“, pitala sam naše Marte. One bi mi tada dale komadiće testa da se igram, a ja bih napravila čovečuljka od testa, te bi ga one ispekle u pećnici sa

ostalim jelima. Uvek sam od testa pravila muškarce, nikada žene, jer bih ih, pošto bi se ispekli, pojela, i to mi je davalo osećaj da imam neku tajnu moć nad muškarcima. Postajalo mi je sve jasnije kako, uprkos nagonima za koje je Tetka Vidala tvrdila da ih u njima budim, nemam nikakvu drugu moć nad njima.

„Mogu li da umesim testo za hleb?“, pitala sam jednoga dana kada je Zila uzela zdelu da mesi hleb. Toliko sam ih često posmatrala kako to rade da sam bila ubeđena da umem i sama da mesim.

„Ne treba time da se zamaraš“, kazala je Roza, mršteći se više nego obično.

„Zašto?“, pitala sam.

Vera se nasmejala svojim kreštavim smehom. „Imaćeš Marte da ti sve to rade“, rekla je. „Kad ti izaberu finog, debelog muža.“

„Neće biti debeo.“ Nisam htela debelog muža.

„Naravno da ne. Samo se tako kaže“, rekla je Zila.

„Nećeš morati ni da ideš u kupovinu“, kazala je Roza. „Tvoja Marta će to raditi. Ili sluškinja, ako ti bude trebala.“

„Možda joj neće trebati“, rekla je Vera. „Uzimajući u obzir da joj je majka...“

„Ne govori to“, prekinula ju je Zila.

„Šta?“, pitala sam. „Šta o mojoj majci?“ Znala sam da u vezi sa mojom majkom postoji neka tajna – to je sigurno imalo neke veze sa tim što su spominjale *odmaranje* – i to me je uplašilo.

„Samo to da je tvoja majka mogla da ima i svoju bebu“, rekla je Zila utešnim tonom, „pa sam sigurna da možeš i ti. Volela bi da imaš svoju bebu, zar ne, dušo?“

„Da“, odgovorila sam, „ali ne želim muža. Mislim da su oni odvratni.“ Njih tri su se nasmejale.

„Nisu svi“, kazala je Zila. „I tvoj otac je muž.“ Na to nisam mogla ništa da kažem.

„Oni će se pobrinuti da to bude neki fin čovek“, kazala je Roza. „Neće to biti bilo kakav muž.“

„Oni drže do sebe“, rekla je Vera. „Neće te udati za nekog goreg od sebe, to je sigurno.“

Nisam više želela da razmišljam o muževima. „Ali šta ako želim?“, pitala sam. „Da mesim hleb?“ Povredile su me: kao da su se zatvorile u svoj mali krug, iz kojeg su me isključile. „Šta ako želim sama da mesim hleb?“

„Pa, naravno, tvoje Marte bi morale da te puste da to radiš“, rekla je Zila. „Ti ćeš biti gospodarica domaćinstva. Ali bi te zbog toga manje poštovale. I smatrale bi da im oduzimaš njihova prava. Da radiš ono što one najbolje umeju. Ne bi želela da one tako misle o tebi, je li, zlato?“

„To se ni tvom mužu ne bi dopalo“, dodala je Vera, još jednom se kreštavo nasmejavši. „Od toga ti ogrube ruke. Pogledaj moje!“ Ispružila je ruke: prsti joj behu čvornovati, koža gruba, nokti kratki s iskrzanim zanokticama – nimalo nisu ličile na vitke i otmene ruke moje majke, sa njenim čarobnim prstenom. „Od teških poslova ti ogrube ruke. A ne bi mu se svidelo ni da mirišeš na testo.“

„Ili na varikinu“, rekla je Roza. „Od ribanja.“

„On će želeti da se držiš veza i slično“, kazala je Vera.

„Sitnog veza“, rekla je Roza, blago podrugljivim tonom.

Vez mi nije bio jača strana. Uvek su me kritikovali zbog labavih i neurednih bodova. „Mrzim sitan vez. Hoću da mesim hleb.“

„Ne možemo uvek raditi ono što želimo“, rekla je blago Zila. „Čak ni ti.“

„A ponekad moramo da radimo ono što mrzimo“, dodala je Vera. „Čak i ti.“

„Onda mi nemojte dati“, rekla sam. „Pakosne ste!“ Istrčala sam iz kuhinje.

Tada sam se već bila rasplakala. Mada su mi rekli da ne treba da uznemiravam majku, krišom sam se popela na sprat u njenu sobu. Ležala je pod svojim ljupkim belim prekrivačem sa plavim cvetovima. Oči su joj bile sklopljene, ali me je sigurno čula, jer ih je otvorila. Kad god bih je videla, te oči su izgledale krupnije i sjajnije.

„Šta je bilo, mila moja?“, pitala je.

Zavukla sam se pod pokrivač i pribila uz nju. Bila je veoma topla.

„Nije pošteno“, jecala sam. „Ne želim da se udam! Zašto moram?“

Nije rekla *Zato što ti je to dužnost*, kao što bi rekla Tetka Vidala, ni *Želećeš to kad dođe vreme*, što bi rekla Tetka Este. U prvi mah nije rekla ništa. Samo me je zagrlila i milovala po kosi.

„Seti se kako sam te izabrala“, kazala je ona, „među svima ostalima.“

Ali tada sam već bila dovoljno odrasla da ne verujem u tu priču: o zaključanom zamku, o čarobnom prstenu, o zlim vešticama, o bekstvu. „To je samo bajka“, rekla sam. „Izašla sam iz tvog stomaka, baš kao i druge bebe.“ Ona to nije potvrdila. Ćutala je. Ko zna zašto, to me je prestravilo.

„Jesam! Zar nisam?“, pitala sam. „Šunamit mi je rekla. U školi. To o stomacima.“

Majka me je još jače zagrlila. „Šta god da se desi“, rekla je posle izvesnog vremena, „želim da uvek pamtiš da sam te mnogo volela.“

Verovatno ste već pogodili šta ću vam sada reći, i to nije nimalo prijatno.

Moja majka je umirala. To su svi znali, sem mene.

Saznala sam to od Šunamit, koja je govorila da mi je najbolja drugarica. Nije trebalo da imamo najbolje drugarice. Nije lepo stvarati zatvorene krugove, govorila je Tetka Este: tako se druge devojčice osećaju odbačeno, a trebalo bi da sve pomažemo jedna drugoj da budemo najsavršenije moguće.

Tetka Vidala je govorila da se najbolje drugarice došap-tavaju i pletu zavere i kriju tajne, a zavere i tajne znače neposlušnost prema Bogu, neposlušnost vodi u pobunu, buntovne devojčice postaju buntovne žene, a buntovna žena je još gora od buntovnog muškarca, jer buntovni muškarci postaju izdajnici, dok buntovne žene postaju preljubnice.

Onda se oglasila Beka i svojim mišjim glasom upitala: Šta je preljubnica? Sve devojčice su se iznenadile, jer je Beka retko kada išta pitala. Njen otac nije bio Zapovednik kao naši očevi. Bio je običan zubar: najbolji zubar, i sve naše porodice su išle kod njega, zbog čega je Beki bilo dozvoljeno da ide u

našu školu. Ali je to značilo da su je ostale devojčice gledale s visine i očekivale da im ona povlađuje.

Beka je sedela pored mene – uvek je pokušavala da sedne pored mene ako je Šunamit ne bi izgurala – i osećala sam kako drhti. Plašila sam se da će je Tetka Vidala kazniti zbog drskosti, ali bi bilo ko, pa čak i Tetka Vidala, teško mogao optužiti Beku za drskost.

Šunamit joj je, naginjući se preko mene, došapnula: *Ne budi glupa!* Tetka Vidala se nasmešila, srdačnije nego ikad, i rekla da se nada kako to Beka nikad neće saznati iz ličnog iskustva, jer one koje postanu preljubnice na kraju budu kamenovane ili obešene sa vrećom na glavi. Tetka Este je kazala da nema potrebe bez razloga plašiti devojčice; a onda se nasmešila i dodala da smo mi dragoceni cvetovi, a ko je ikada čuo za buntovni cvet?

Pogledale smo je, razrogačivši oči što smo više mogle kao znak nevinosti, i klimnule glavom da pokažemo da se slažemo s njom. Ovde nema buntovnih cvetova!

Šunamit je u svojoj kući imala samo jednu Martu a ja tri, te je moj otac bio važnija ličnost od nje. Sad shvatam da je zbog toga želela da joj budem najbolja drugarica. Ona je bila bucmasta devojčica sa dve duge, debele pletenice na kojima sam joj zavidela, jer su moje pletenice bile tanke i kraće, a zbog crnih obrva izgledala je starija od mene. Bila je ratoborna, ali samo Tetkama iza leđa. Kad bismo se nas dve raspravljale, ona je uvek morala da bude u pravu. Ako biste joj se suprotstavili, ona bi samo ponavljala svoje mišljenje, i to sve glasnije. Bila je gruba prema mnogim drugim devojčicama, naročito prema Beki, i stidim se što moram da priznam kako sam bila suviše slaba da joj se suprotstavim. U ophođenju sa

devojkicama mojih godina bila sam slabog karaktera, mada su mi kod kuće Marte govorele da sam tvrdoglava.

„Tvoja majka umire, zar ne?“, pitala me je šapatom Šunamit jednom za vreme ručka.

„Ne, ne umire“, odgovorila sam šapatom. „Samo je u takvom stanju!“ Tako su govorele Marte: *stanje tvoje majke*. Zbog svog stanja ona je morala mnogo da se odmara, i kašljala je. U poslednje vreme Marte su joj odnosile hranu u sobu na poslužavnicima; i vraćale je nazad gotovo netaknutu.

Više nisam smela često da odlazim kod nje. Kad bih ušla, soba je bila u polutami. Više nije mirisala na nju, blagim, slatkim mirisom poput cvetnih grmova hoste u našoj bašti, već kao da se u prostoriju uvukao neki prljav, zapušten neznanac i sakrio pod krevet.

Sedela bih pored majke dok je ona ležala sklupčana pod svojim pokrivačem sa vezenim plavim cvetovima i držala bih je za mršavu levu ruku sa čarobnim prstenom, i pitala je kada će njeno stanje proći, a ona mi je odgovarala kako se moli da se njene muke brzo okončaju. To bi me utešilo: značilo je da će joj biti bolje. Onda bi me pitala jesam li dobra i jesam li srećna a ja sam uvek odgovarala da jesam, a ona bi mi stegla ruku i rekla mi da se molim s njom, pa bismo pevale pesmu o anđelima koji stoje oko njenog kreveta. A onda bi mi ona zahvalila i rekla da je dosta za danas.

„Ona zapravo umire“, šaputala je Šunamit. „To je njeno stanje. Umire!“

„To nije istina“, prošaputala sam, suviše glasno. „Bolje joj je. Njene muke će se uskoro okončati. Molila se za to.“

„Devojke“, rekla je Tetka Este. „Za ručkom nam usta služe da jedemo, a ne možemo da jedemo i da pričamo istovremeno. Zar nismo srećne što imamo ovako lepu hranu?“ Jele smo sendviče s jajima, koje sam inače volela. Ali u tom trenutku mi se njihov miris smučio.

„Čula sam to od moje Marte“, prošaputala je Šunamit kad je pažnja Tetke Este odlutala na neku drugu stranu. „A njoj je to rekla tvoja Marta. Znači, istina je.“

„Koja?“, pitala sam. Nisam mogla da verujem da bi ijedna naša Marta mogla tako da nas izneveri da priča kako moja majka umire – čak ni namrštena Roza.

„Otkud znam koja? Sve su one samo Marte“, odgovorila je Šunamit, zabacujući svoje debele pletenice.

Tog popodneva, kad me je naš Čuvar odvezo kući iz škole, otišla sam u kuhinju. Zila je mesila testo za pitu, Vera je komadala pile. Na štednjaku se krčkala supa: u nju bi bili ubačeni ostaci pileta, kao i komadi povrća i kosti. Naše Marte bile su vrlo vešte kuvarice i ništa se nije bacalo.

Roza je spirala sudove, nagnuta nad velikom duplom sudoperom. Imali smo mašinu za pranje sudova, ali je Marte nisu koristile, izuzev posle večere Zapovednika u našoj kući, jer je trošila suviše struje, kako je govorila Vera, a zbog rata su vladale nestašice. Ponekad su Marte taj rat nazivale nadziranim loncem jer nikada nije proključao, ili Jezekiljevim točkom,* jer se vrteo ne stižući nikuda; ali su takve stvari pričale samo između sebe.

„Šunamit mi je rekla da je jedna od vas kazala njihovoj Marti da moja majka umire“, izbrbljala sam. „Ko je to rekao? To je laž!“

Sve tri su odmah zastale usred posla. Kao da sam mah-nula čarobnim štapićem i okamenila ih: Zilu sa oklagijom u

* Misli se na točak koji se spominje u Bibliji, u Knjizi proroka Jezekilja, 10. glava: „I vidjeh, i gle, četiri točka kod heruvima, po jedan točak kod jednoga heruvima, i točkovi bijahu na oči kao kamen hrisolit. I na oči bijahu sva četiri toka jednaka, i kao da je točak u točku.“ (Stihovi iz Biblije i Starog zaveta dati su u prevodu Đure Daničića. Prim. prev.)